

נימוקי השופטים
 להענקת
 פרס יצחק בן-צבי
 בתולדות ארץ-ישראל
 ופרס מרדכי איש-שלום
 בתולדות היישוב
 לשנת תשס"ג

נימוקי השופטים להענקת פרס יצחק בן-צבי בתולדות ארץ-ישראל
הוועדה החליטה להעניק את פרס יצחק בן-צבי על מפעל חיים בחקר ארץ-ישראל

ל פ ר ו פ' י ו ס ף י ה ל ו ם

מן החוג לספרות עברית שבאוניברסיטה העברית בירושלים.

פרופ' יהלום הוא חוקר השירה העברית בשלהי העת העתיקה ובימי-הביניים בכלל והפיוט הקדום בפרט. על יסוד היצירה הפייטנית ושירת החול הוא תורם זה שלושה עשורים ושש שנים לחשיפת התרבות והראליה של יהודי ארץ-ישראל מן התקופה הביזנטית והערבית ולמחקרן.

בכל השלבים של המחקר הפילולוגי-היסטורי של יצירה ספרותית נכבדה זו, שהיא מן הפרות היפים והמשובחים ביותר של רוחם של בני ארץ-ישראל בשלהי העת העתיקה ובימי-הביניים הקדומים, ניכרת חשיבות תרומתו של פרופ' יהלום: הוא משרת נאמן לעמיתים באיתורם וביזויהם של קטעי פיוט עתיקים (כגון בקטלוג של קטעי גניזה); הוא מעמיד את היוצרים ואת יצירותיהם בהקשרים התרבותיים והחברתיים שבהם פעלו – במבואות למהדורות מצולמות או מהדורות ביקורתיות, המלוות פירושים מפורטים ומבואות מעמיקים ומלומדים (כגון פיוטי ינאי; פיוטי שמעון בר מגס; מחזור ארץ-ישראל; 'אז באין כל'); הוא חוקר את לשון הפיוטים העברית והארמית ומעמיד את היצירה היהודית בויקה לתרבות היוונית, הביזנטית והערבית (בחיבוריו 'שפת השיר של הפיוט הארץ-ישראלי הקדום' ו'שירת בני מערבא' [יחד עם פרופ' מיכאל סוקולוף]); והוא החושף גנוזות וממצאים ייחודיים (כגון האלפבתין והפיוטים הארמיים).

בעבודותיו פרופ' יהלום מציע ניתוח לשוני פרטני, פרשנות היסטורית של מגזרים מסוימים ביצירה (כגון 'המקדש והעיר בראי השיר'; 'חילופי מלכויות'; מחקריו על יהודה הלוי ו'מסעי יהודה' [יחד עם פרופ' יהושע בלאו]) וסקירות היסטוריות המצוירות במשיחות מכחול נרחבות ועזות ('פיוט ומציאות בשלהי הזמן העתיק'). כל אלה נתפרסמו בספרים ובמאמרים רבים, ששמשם הולך לפנייהם בארץ ובעולם. בזכות אלה מיתקנת תמונת המרכז הארץ-ישראלי לעומת מרכזים וקהילות אחרים. מחקרי היצירה השירית והלשונית של ארץ-ישראל מוציאים אותה מן העליבות ומן השוליות שייחסו לה חוקרים שיצירות אלו נעלמו מהם. פרופ' יהלום צירף לעשרות הפרסומים הפרטניים והראשוניים גם תמונות מסכמות מעודכנות לתולדות התרבות הארץ-ישראלית בשלהי העת העתיקה ובימי-הביניים.

חקר היצירה הפייטנית הארץ-ישראלית של פרופ' יהלום נעשה בהקשרים התרבותיים וההיסטוריים הרחבים יותר. כדרכם של חוקרי גניזות קאהיר, הוא מעמיד את ממצאיו בהקשר היצירה הים תיכונית ומוסיף עליהם מקורות חדשים מקהילות ישראל השונות באזור. בדרך זו יוצא סיכום ההישגים הארץ-ישראליים מאוזן ומובחן.

פרסומו אלה מקנים לפרופ' יהלום מקום מרכזי בחקר ההיסטוריה התרבותית של יהודי ארץ-ישראל ויצירתם, במכלול ההיסטוריה התרבותית של היהודים בשלהי העת העתיקה ובימי-הביניים. יותר משלושה עשורים פוריים של מחקר מעמידים את החלק הארץ-ישראלי של עבודתו כמפעל חיים העומד בזכות עצמו.

על מפעל זה החליטה הוועדה להעניק לפרופ' יהלום את פרס בן-צבי לחקר ארץ-ישראל ויישובה.

על החתום:

ד"ר יורם ארדר, מר נחום ברוכי, פרופ' גרשון גליל, פרופ' חנה יבלונקה וד"ר אשר כהן.

פרופ' מנחם בן-ששון – יו"ר

נימוקי השופטים להענקת פרס מרדכי איש-שלום בתולדות היישוב הוועדה לפרס איש-שלום החליטה להעניק את הפרס לשנת תשס"ג

ל פ ר ו פ ' ח י י מ ג ב י ר צ מ נ

על ספרו 'משאבי המים בישראל'.

הספקת המים ליושבי הארץ במקומותיהם הייתה האתגר הגדול של יושביה ושלטייה לדורותיהם. במקרא הוצג בפני הנכנסים לארץ ההבדל שבין 'ארץ נחלי מים, עיינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר' לבין 'למטר השמיים תשתה מים'; הארכאולוגיה מגלה את האמות שהובילו מים ממרחקים אל ערים רחוקות ושדות רחבים. גם בעת החדשה התחוללו עימותי מים. גבולות במזרח התיכון נקבעו על פי מפתח השליטה במקורותיהם. בימי היישוב, המדינה שבדרך וימיה הראשונים של מדינת ישראל, למרות הקשיים הכלכליים והפוליטיים העצומים, נבנו מפעלים ארציים לניצולם של מקורות המים הטבעיים; זאת על מנת להגשים יעדים ממלכתיים של התיישבות, פיתוח וקיום מערכות חיים מודרניות על פני מפת הארץ. בחלוף השנים רבו האוכלוסים, מקורות המים מוצו, והחלו תהליכים של המלחה וזיהום שלהם, שהביאו את משק המים של הארץ עד סף קריסה. לבעיה זו מוקדש ספרו של פרופ' גבירצמן.

המחבר מציג לפני הקורא המשכיל את משאבי המים של ישראל באופן שיוכל לבחון בעצמו את המציאות בפרספקטיבה רחבה ולהבין את הבעיות הקשות שעמן צריכה המדינה להתמודד. טענתו היא שגם ההישגים הרבים וגם המחדלים החמורים נובעים מתהליכים כלכליים, חברתיים ופוליטיים, ושמקבלי ההחלטות המעוניינים להבריא את משק המים, חייבים להכיר היטב את הנתונים ההידרולוגיים, האקולוגיים והטכנולוגיים כדי להימנע משגיאות העבר ולהיערך כראוי לפתרון המשבר. המידע החיוני הזה מצוי בין דפי הספר.

הספר מחולק לשלושה חלקים. בראשון מתוארות העובדות הטבעיות, תהליכים ההידרולוגיים ואקולוגיים המשפיעים על כמות המים ועל איכותם. החלק השני עוסק במעשי האדם ומתאר את מפעלי הספקת המים שהוקמו באזורי הארץ השונים ואת הטכנולוגיות והמתקנים לשיפור האיכות והשבת מים לשימוש חוזר בחקלאות. בחלק השלישי מנותח המשבר הנוכחי ומוצגים רעיונות לפיתוח בעתיד.

פרופ' חיים גבירצמן ריכז בספרו את המידע הרב שנצבר בספריות, במכוני המחקר ובמוסדות הלימוד, בנציבות המים ואצל החברות העוסקות בתחום זה. הוא חרז את כולם ליצירה רציפה, קריאה ומעניינת, המכוונת לחוקרים, למורים, לסטודנטים למדעי הטבע והארץ, לתלמידי תיכון ולחובבי טבע. אך בעיקר מבקש הוא את תשומת לבם של קובעי המדיניות והמחליטים במדינה.

עריכת הספר מצטיינת בבהירות רבה. יש בו הבחנה ברורה בין רצף הטקסט העיקרי ובין תוספות מחכימות מתחומי המדע, ההיסטוריה והתיעוד, המיועדות למעוניינים בהעמקה נוספת. עוד ראוייה לציון האיכות של שפע המפות, האיורים והטבלאות הממלאים את דפי הספר, והמוסיפים להבנת הנושאים בלי לפגום ברצף הקריאה.

על כל אלה מצאה הוועדה את פרופ' חיים גבירצמן ואת ספרו 'משאבי המים בישראל' ראויים לפרס על שם מרדכי איש-שלום לשנה זו.

על החתום:

ד"ר יורם ארדר, מר נחום ברוכי, פרופ' גרשון גליל, פרופ' חנה יבלונקה וד"ר אשר כהן,
פרופ' מנחם בן-ששון - יו"ר